

УДК 336.77:338.43

О.В. Гривківська, канд. екон. наук, доц., Європейський університет

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТОВАРОВИРОБНИКІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Результати господарювання підприємницької діяльності значною мірою визначаються рівнем її фінансового, зокрема кредитного, забезпечення.

Вивченню широкого кола питань, пов'язаних із з'ясуванням сутності кредиту, розвитком кредитних відносин, оцінкою кредитоздатності позичальників та врахуванням ризику, що супроводжує процеси кредитування сільськогосподарських підприємств, присвячені дослідження відомих вітчизняних та зарубіжних учених-економістів В.М. Алексійчука, В.Я. Амбросова, Г.А. Бланка, А.Г. Борщ, В.В. Вітлінського, Л.Т. Гиляровської, Г.Ф. Графовой, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненка, М.Д. Корінко, В.Д. Лагутіна, А.М. Мороза, В.М. Онегіної, І.І. Пучковської, П.Т. Саблука, М.І. Савлука, А.М. Стельмашука.

Проте питання удосконалення кредитування аграрного сектора економіки України, зокрема за рахунок використання можливостей кредитної кооперації, потребують подальшого вивчення та доопрацювання, що вказує на їх актуальність в умовах сьогодення.

Мета статті – обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення кредитного забезпечення аграріїв.

Виклад основного матеріалу. Останні роки діяльність підприємств аграрної сфери визначаються поліпшенням їх кредитного забезпечення, що стало результатом формування відповідної сприятливої політики банків за безпосередньої участі держави через механізм пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств, фінансування за рахунок коштів Державного бюджету загальних напрямків розвитку галузі, формування інфраструктури, у тому числі соціальної, а також кредитування аграріїв організаціями небанківського сектора. Незважаючи на численну кількість факторів, які негативно впливали на формування кінцевих результатів діяльності аграрних підприємств протягом останніх п'ятнадцяти років, за останнє десятиріччя (1995-2004 рр.) шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на поліпшення умов господарювання сільськогосподарських товаровиробників, здійснюваних як на макро-,

так і на мікрорівні, у галузі майже вдалось досягти стабілізації виробництва продукції порівняно з 1995 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Валова продукція сільського господарства*

Показники	Роки						2004 р. у % до	
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	1995 р.	2003 р.
Вироблено сільськогосподарської продукції – всього, млн. грн.	67817	55690	61398	62106	55267	66257	97,7	119,9
у т. ч. сільськогосподарськими підприємствами, господарствами населення	37364 30453	21151 34539	25352 36046	24940 37166	18783 36484	26327 39930	70,5 131,1	140,2 109,4
Вироблено сільськогосподарської продукції в розрахунку на:								
1 особу, грн.	1317	1132	1262	1288	1156	1396	106,0	120,8
100 га с.г. угідь, тис. грн., у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами, господарствами населення	166,3 105,5 554,7	138,1 62,1 553,2	159,8 84,9 421,9	162,8 87,8 381,7	145,9 69,7 333,5	176,0 106,0 312,0	105,8 100,5 56,2	120,6 152,1 93,6

* у порівнянних цінах 2000 р. [8, с. 155; 4, с. 6].

Так, лише 2,3 % відділяли виробництво продукції сільського господарства у 2004 р. від показника 1995 р., випереджаючи при цьому значення відповідного показника за 2003 р. майже на п'яту частину. Слід зазначити, що трансформація форм власності зумовила поширення та всебічний розвиток господарств населення, чим і зумовлене збільшення виробництва агропродукції саме у них порівняно з сільськогосподарськими підприємствами.

Щодо зростання показників виробництва сільськогосподарської продукції на 1 особу та на 100 га сільськогосподарських угідь, яке відбувалось більш швидкими темпами порівняно з попередньо аналізованими показниками, темпи їх зростання пов'язані із зменшенням кількості населення у країні за досліджуваний період та виведенням сільськогосподарських земель з обороту.

Отримані результати, безперечно, пов'язані з фінансуванням галузі за умови використання всіх складових цього процесу. Зокрема, безперервність процесу обороту капіталу підприємств підтримувала життєдіяльність кредитних відносин, а оперативне поповнення нестачі

власних коштів за рахунок кредиту прискорювала індивідуальний оборот їх капіталів та виступала вагомим чинником ефективної діяльності господарюючих суб'єктів на ринку товарів та послуг [3, с. 114]. Стан банківського кредитування підприємств галузі представлений у таблиці 2.

Дані, представлені у таблиці 2, приємно вражають зростанням обсягів кредитування аграрних підприємств протягом досліджуваного періоду та показниками 2004 р. відносно 2003 р., формуванням довгострокових зобов'язань підприємств, що зросли більш ніж у 15 разів, але залишились у 2004 р. майже на рівні 2003 р., збільшенням у 7 разів суми пільгових кредитів та кількості прокредитованих ними сільськогосподарських підприємств майже у 2 рази. Все це стало можливим завдяки реалізації фінансово-кредитної політики держави в аграрній сфері з метою стабілізації виробництва сільськогосподарської продукції, зростанню конкурентоздатності та виходу її на світові ринки.

Державна підтримка розвитку галузі та фінансовий стан її товаровиробників знаходяться у тісному взаємозв'язку. Підвищена увага держави до кредитування аграрного сектора, зокрема на умовах часткової компенсації процентної ставки за рахунок коштів Державного бюджету, сприяла поліпшенню фінансування аграріїв, зростанню платоспроможності та кредитоздатності підприємств, підвищенню ефективності господарювання. Використання фінансових важелів у регулюванні фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств протягом аналізованого періоду сприяло мінімізації ризиків в аграрній сфері. Свідченням цього є підвищення рівня повернення позик та темпи зниження процентної ставки за користування кредитами у сільському господарстві порівняно із середнім її значенням по економіці в цілому (відповідно 66,4 % проти 58,6 %).

Таблиця 2

Стан кредитування сільськогосподарських підприємств, млн. грн.*

Показники	Роки					2004 р. у % до	
	2000	2001	2002	2003	2004	2000 р.	2003 р.
Видано кредитів – всього, млн.грн.	1900	4400	5600	6800	7500	394,7	110,3
% до прокредитованих підприємств агропромислового комплексу	90,9	75,0	90,3	82,9	83,4	–	–
З суми наданих кредитів:							
• короткострокові	1830	4280	5290	5700	5800	316,9	101,8
• довгострокові	70	120	310	1100	1070	1528,6	97,3
Видано пільгових кредитів – всього, млн. грн.	455	1822	1773	2847	3207	704,8	112,6
у % до пільгового кредитування підприємств агропромислового комплексу	55,6	65,0	82,3	89,3	88,0	–	–
Кількість прокредитованих підприємств пільговими кредитами – всього, млн. грн.	3853	11354	7897	14075	7297	189,4	51,8
у % до підприємств агропромислового комплексу	92,0	93,2	95,8	97,5	93,3	–	–
Перераховано з Держбюджету на часткову компенсацію кредитних ставок, млн.грн.	50	135	120	326,5	144,3	288,6	44,2
Процентні ставки, %:							
• в цілому по економіці;	37,2	27,4	19,5	18,3	15,4	–	–
• по сільському господарству	54,0	33,0	25,8	20,8	18,1	–	–
Рівень повернення кредитів, %							
• підприємствами агропромислового комплексу;	86	92	92	88	94	–	–
• сільськогосподарськими підприємствами	92	94	93	93	96	–	–

*[4, с. 19].

Проте, враховуючи ефективність господарювання аграрних підприємств в умовах сьогодення (рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств є нижчим від процентної ставки за користування кредитами у галузі, що формує додаткові витрати по їх обслуговуванню та зниження кінцевих результатів діяльності), а також частку збиткових підприємств у загальній їх кількості, зазначимо, що значна частина аграрних товаровиробників позбавлена можливості кредитного забезпечення їх діяльності і залучення коштів

здійснює шляхом вимушеної заміни кредитів кредиторською заборгованістю, сума якої постійно зростає (табл. 3).

Таблиця 3

**Ефективність господарювання
сільськогосподарських підприємств***

Показники	Роки						2004 р. +/- до	
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	1995 р.	2003 р.
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	10,6	9,0	5,0	-1,9	-0,03	12,6	+2,0	+12,63
Питома вага збиткових підприємств у загальній їх кількості, %	30,2	34,5	43,9	53,8	50,5	33,8	+3,6	-16,7

*[4, с. 11-12].

У зв'язку з цим виникає необхідність у формуванні альтернативних джерел кредитування діяльності підприємств, що можливе шляхом подальшого становлення та розвитку представників системи сільської кредитної кооперації.

Розвиток приватної форми власності, різноманіття організаційно-правових форм здійснення господарської діяльності створили об'єктивно необхідні умови для розвитку не тільки традиційних видів кредитування підприємств, а й відродження діяльності представників небанківського сектора, які органічно доповнюють фінансування аграріїв. Йдеться про мобілізацію коштів дрібних товаровиробників, населення, середніх фінансово стійких підприємств шляхом утворення кредитних спілок, кооперативів, товариств взаємного кредитування, світовий досвід роботи яких свідчить про переважаючу частку їх ресурсів у формуванні кредитного забезпечення аграріїв протягом останніх сорока років [1, с. 101].

Відродження діяльності кредитних спілок та кооперативів дістало водночас поширення не тільки у країнах ближнього зарубіжжя (Росія, Республіка Беларусь), а й в Україні [2, с. 41; 5, с. 14]. Це є об'єктивно необхідний процес, який шляхом проведення грошових потоків через кредитні спілки, кооперативи та ощадно-позичкові товариства створює кредитний резерв сільськогосподарського виробництва, створює вигідні умови для користування альтернативними позиченими ресурсами, сприяє розвитку регіонів [6, с. 47-48; 7, с. 100], тим більше, що на користь відродження кредитної кооперації свідчать усі аргументи: зростання внаслідок проведеної аграрної реформи чисельності малих підприємств, селянських (фермерських)

господарств, які лише власними фінансовими ресурсами не в змозі забезпечити свої зростаючі поточні потреби.

Проте практика мікрокредитування аграрних підприємств свідчить про ще незначні його обсяги. Так, “у структурі загального кредитного портфеля кредитних спілок України, кредити, видані на ведення фермерських та особистих селянських господарств, на 1 жовтня 2004 р. не перевищували 19,4 млн. грн.” що складає тільки 2,9 % активів, наданих у кредит членам спілки, а щорічна загальна потреба у вкладеннях у сільське господарство для підвищення рівня його технічної оснащеності до повної технологічної норми наближається у сумі до 10 млрд. грн. [9, с. 14-16].

Висновки. Враховуючи особливості кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників на сучасному етапі та необхідність зміцнення фінансового становища аграріїв, доцільно:

- продовжити термін спрямування частини коштів Державного бюджету на компенсацію втрат комерційних банків при кредитуванні сільськогосподарських підприємств на пільгових умовах;
- створити фонд державних гарантій уряду України при кредитуванні малих підприємств, у тому числі фінансово-кредитними організаціями, тим більше, що світовий досвід переконливо доводить дієвість функції спеціального гаранта або поручителя для малого бізнесу, яку, як правило, виконує держава у формі гарантування позик і контрактних зобов'язань, і яка в Україні на даний час є нерозвиненою (переваги функціонування таких гарантійних фондів мають Угорщина, Чехія, Румунія, Польща, Франція, Італія) [1, с. 104];
- передбачати економічну участь банку у кінцевих результатах кредитованого суб'єкта шляхом подальшого формування агропромислово-фінансових груп;
- проводити комплексну оцінку фінансового стану сільськогосподарських підприємств як запоруку можливості їх довгострокового кредитування на основі врахування показників платоспроможності та фінансової незалежності (достатній рівень автономності підприємства свідчатиме про відсутність значної його закредитованості і дозволить прийняти позитивне рішення про укладання кредитної угоди з ним, а в свою чергу належний рівень платоспроможності сприятиме зменшенню витрат господарств по обслуговуванню кредитів і підвищенню їх доступності та привабливості);
- створювати необхідне правове поле;
- поліпшувати інформаційну підтримку кредитних угод;

- здійснювати розвиток малих підприємств відповідно до Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 № 2063-III через формування центрів підтримки підприємництва, інкубаторів підприємництва, інноваційних центрів, фондів фінансової підтримки підприємств, поширення товариств взаємного кредитування, створення потужної системи кредитної кооперації, зокрема кооперативних банків, що можливе на сучасному етапі за безпосередньої активної участі держави у цьому процесі.

Список літератури

1. Кривоног О.Л. Банківське кредитування малих підприємств // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 101-105.
2. Мазурицкий А.М., Медведева Н.А. Развитие сельской кредитной кооперации в России // Деньги и кредит. – 1999. – № 1. – С. 40-45.
3. Малахова О.Л. Кредитне забезпечення підприємницької діяльності // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 113-120.
4. Моніторинг виробничо-фінансової діяльності підприємств і організацій за 2004 рік (заключні дані). Частина II. Сільське господарство (економічні показники). Міжнародні порівняння. – К., 2005. – 129 с.
5. Обухович В., Петракович А. Развитие сельской кредитной кооперации в Республике Беларусь // Агроекономика. – 2005. – № 5. – С. 13-16.
6. Свинтус І. Проблеми кредитного кооперування особистих селянських господарств // Вісник НБУ. – 2003. – № 8. – С. 46-48.
7. Стадник А.А. Відродження кредитних кооперативів // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 96-100.
8. Статистичний щорічник “Сільське господарство України” за 2003 рік / Державний комітет статистики України; Під заг. кер. Ю.М. Остапчука. – К., 2004. – 314 с.
9. Терещенко О.І. Правове регулювання статусу та основних напрямів діяльності сільськогосподарських кредитних кооперативів в Україні // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 9. – С. 13-18.

Отримано 29.11.2005